

Buddhismens olika ansikten

Gymnasieelevers föreställningar om buddhism

The many faces of Buddhism: Upper secondary school students' ideas of Buddhism

Elena Andersson

Institutionen för samhälls- och kulturvetenskap

Religionsvetenskap med didaktisk inriktning 3

C-uppsats 15 hp

Handledare: Katarina Plank

Examinator: Tomas Appelqvist

2017-08-23

Abstract

In Sweden and in the West, interest in Buddhism has increased and many have a more positive view of Buddhism than other religions. Other studies have been able to discern this positive view of Buddhism, but I have not yet found a study that has examined how students view Buddhism. At secondary school, Religionskunskap 1 is a compulsory course that all-school students read regardless of program, and thus all students have been taught about Buddhism. In this thesis, I try to find out how secondary school students who recently took the course view Buddhism and how well the orientalist mindset and postcolonial perspective appear in the students' statements. Students from three upper secondary schools participated in the survey and at each interview 5 - 6 students were interviewed.

The result showed that the students had a very positive image of Buddhism. The view of religion, prayer and rules was not as good and therefore the students had difficulty defining Buddhism as a religion. Two images appeared clearly and the first was that Buddhism is a kind of philosophy of life and the other that it is a religion but without a god and that it is a good religion. The students meant that Buddhism can be definite as a religion because there is a founder, Buddha, belief in some supernatural powers like "samsara" and "nirvana", but some students object by saying that a religion must have some kind of God, and they understand that Buddhism doesn't have a God.

In the conversation about Buddhism, it is clear that the students are talking about a form of Buddhism. The leek's rites are not mentioned. The only ritual associated with Buddhism is meditation seen as a tool for reaching the "truth" or nirvana. There are monks, the Dalai Lama and the Buddha who can represent the Buddhists, the laymen, on the other hand, get little place in student conversations.

The conclusion that can be drawn from the results is that the students' view of Buddhism is largely in line with the image found in previous research. The result that was extra interesting was that the students questioned Buddhism as a religion, something that seems to be public perceptions both within the academy and the public.

Keywords: Buddhism, orientalism, secondary school students, positive view, religion

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	1
1.2 Tidigare forskning.....	2
1.2.1 Västerländsk idealbuddhism	2
1.2.2 Första- och andrahands erfarenhet	3
1.2.3 Begreppen buddhism och buddhist	4
1.2.4 Religionsämnet och buddhismen i undervisningen	6
1.2.5 Ett världreligionsparadigm	8
2. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter	10
2.1 Teoretisk bakgrund: Postkolonial teori och orientalism	10
2.2 Metod	12
2.2.1 Urval	13
2.2.2 Genomförande.....	14
2.2.3 Fokusgrupperna och transkribering	14
3. Analys	16
3.1 Den goda livsfilosofiska buddhismen	16
3.2 Den religiösa diskursen: Buddhismen som religion eller inte	19
3.3 Buddha, Dalai Lama och munkar som buddhisternas förebilder	24
4. Resultat och slutreflektion	29
4.1 Resultat.....	29
4.2 Slutreflektion	32
Referenslista	34
Icke publicerat material.....	35
Elektroniska källor	35
Bilagor	36
Bilaga 1: Intervjuguide.....	36

1. Inledning

I dagens mångkulturella samhälle möts vi dagligen av olika kulturer och religioner. Det kan ske genom möten eller att vi läser, ser eller hör om det i media, men hur ofta möts vi av buddhism och vilken bild har vi av den? Det är detta som ska undersökas i denna uppsats.

Under de senaste åren har intresset för buddhism blivit allt större i väst och en ny trend har blossat upp. Att mötas av statyer av Buddha i inredningsbutiker, att gå på yogapass eller att läsa populärlitteratur om buddhism är inget ovanligt i Sverige i dag. Få känner till buddhismens centrala trosuppfattningar, men ändå rankar unga svenskar buddhismen högst bland världsreligionerna (Holmberg & Weibull, 2006, s.37). Många forskare frågar sig var denna välvilja kommer ifrån, men också vilka föreställningar som ligger till grund för denna positiva inställning. Kjell Härenstam, professor i religionsvetenskap, menar att denna buddhistiska trend är en del av hur väst sökt efter en rationell religion och funnit denna genom att plocka ut delar av buddhismen som anses vara kompatibla med det västerländska samhället. Dessa delar har sedan sammanfogats och skapat vad Härenstam kallar för en västerländsk ”idealbuddhism”, vilket ses som svaret på västerlandets andliga behov (Härenstam, 2000, s.19f).

Vad Härenstam beskriver är en föreställning om vad buddhism är. Ständigt konstrueras föreställningar om verkligheten genom att viss kunskap väljs ut och annan väljs bort, och på så vis skapas olika bilder av ett fenomen (Härenstam, 2000, s 19f). Detta är anledningarna till att fenomenet ligger som bakgrund till att mitt intresse för föreställningar om buddhism har växt fram. Det utgör också grunden för denna studie som fokuserar på ett antal gymnasieelevers föreställningar om buddhism och hur de konstruerar olika föreställningar om buddhism. Jag kommer titta hur dessa föreställningar hos eleverna ser ut.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka några gymnasieelevers föreställningar om buddhism, hur deras bilder av buddhism ser ut och vilka aspekter som varit betydelsefulla för skapandet av dessa bilder. En avgränsning har gjorts till gymnasieelever i studieförberedande program som vid intervjutillfället läste kursen Religionskunskap 1. Det innebär inte att studien inte gör anspråk på att dra generella slutsatser om gymnasieelevers föreställningar om buddhism.

Undersökningen centreras kring följande forskningsfrågor:

1. Hur ser gymnasieelevers föreställningar om buddhismen ut i en fokusgruppsituation?
2. Hur väl syns det orientalistiska tankesättet och postkoloniala perspektiv i elevernas uttalanden om buddhismen?

1. 2 Tidigare forskning

I den tidigare forskningen presenteras främst västerländsk forskning på buddhismen och hur den har förändrats historisk. Detta ger en förståelse för den bild av buddhismen som vuxit fram bland västerlänningar och svenskar. Eftersom studien utförs i en skolmiljö har jag också valt att titta närmare på kursplanen och hur denna kan komma påverka elevernas syn på buddhism. Annan forskning om vad som påverkar eller kan ha påverkat bilden av buddhismen i Sverige kommer också att presenteras i denna forskningsöversikt.

1.2.1 Västerländsk idealbuddhism

Religionsvetaren Kjell Härenstam, som nämndes i inledningen, tar sig an problematiken kring hur västvärlden plockat ut delar av buddhism som är förenliga med det moderna samhället och definierat detta som buddhism. Problematiken, hävdar Härenstam, handlar om att en utvald del av buddhismen har fått representera helheten (Härenstam, 2000, s.12).

Redan under 1800-talet och Europas koloniala tid skedde en uppdelning i synen på de två stora buddhistiska grenarna, nämligen Theravada och Mahayana, där Theravada framhölls som den mest respekterade av de två. Den ansågs som rationell och ateistisk samt fungerande i ett sekulärt samhälle med en naturvetenskaplig världsbild (Thurfjell, 2013, s.131f). Föreställningen om buddhismen tog formen av en filosofisk bokreligion utan underkastelse och gudomar. Den folkliga buddhismen med religiösa praktiker, gudomar och vidskepelse sattes i skymundan och eftersom dessa former av buddhism är förknippat med Mahayana blev även denna åsidosatt (Thurfjell, 2013, s.132).

Det var nu, ”upptäckares” andrahandsfarenhet fick bestämma hur buddhismen framställdes i väst. Framställningarna grundade sig i tolkningar och urval av de religiösa buddhistiska texterna och mycket av den förstahandsfarenheten gick förlorad (ibid). Härenstam menar att det är denna andrahandslitteratur som skapat en västerländsk bild av buddhism. Termen som används är *västerländsk idealbuddhism* och beskrivs som ett svar på västerlandets behov av en religion som motsvarar västerlandets förväntningar på en rationell religion. Denna form utgör en

buddhism som fokuserar på buddhismens indiska ursprung och ett fåtal buddhistiska texter vilket medför att den buddhism som i majoritet utövas i Asien sätts i skymundan (Härenstam, 2000 s.19).

1.2.2 Första- och andrahandserefarehet

Kajsa Ahlstrand påstår i sin vetenskapliga artikel ”Döpta buddhister” (2008) att det är tre faktorer som har lett till svenskars föreställningar om buddhism. Dessa tre är läroboken och andra andrahandslitteratur, thailandresor och Dalai Lama. De två sistnämnda är exempel på ett möte med buddhismen genom förstahandserefarehet genom att dels befinna sig i ett buddhistiskt land, och dels möta en företrädare för buddhismen. Dessa tre faktorer har enligt Ahlstrand lett till en välvillighet gentemot buddhismen (Ahlstrand, 2008, s.232).

I sin studie ”Varför buddhismen är så omtyckt bland sekulära svenskar” (2013) ger David Thurfjell förklaringar till hur den förstahandserefarehet som svenskar möter sällan är representativ för den levande och mångfacetterade buddhismen. Thurfjell menar att när svenskar reser till Thailand möts de av en buddhistisk tradition som inte är oberoende av de föreställningar om buddhism som växt fram i väst. För att betona de förändringar som lett fram till en buddhism som är mer lik den västerländska buddhism bilden använder sig Thurfjell av uttrycket ”buddhistisk modernism”. Detta förklaras som en väckelserörelse som var en reaktion på kristna missionens förtryck under kolonialismen. Rörelsen bildades för att slå ut den protestantiska kristendomen och modellerades för att kunna tävla på kristendomens villkor och liknande därför kristendomen en hel del (Thurfjell, 2013 s.133f).

Det som främst påverkar synen på buddhismen är hur andra framställer den, det vill säga hur skribenten, regissören eller återberättaren skriver eller pratar om buddhismen. Andrahandserefarehet är således ett utifrånperspektiv där läsaren inte själv har mött det han läser om, utan får det återberättat av ”någon annan” som skaffat sig kunskap genom möten. När vi möter en annan kultur genom andrahandserefarehet har skribenten redan gjort urval. Dessa urval färgas av framställarens egna språk, kultur, intention, men också politiskt ställningstagande (Härenstam, 2000, s.76). Härenstam förklarar att läroboken, liksom annan andrahandslitteratur är uttryck för ”någons kunskap”, och någons värderingar, tolkningar och bakgrundskunskaper är alltid interagerat i texten (Ibid., s.123f)

Kajsa Ahlstrand förklarar liksom Härenstam att läroboken, och annan andrahandslitteratur är den främsta källan till kunskap om buddhismen. För att förklara detta fenomen använder sig Ahlstrand av begreppet ”läroboksbuddhismen” som handlar om att svenskar genom sin

skolgång möter buddhismen i skolan och genom läroboken och inte av reella möten med buddhismen. I enkätstudien visar resultaten att flertalet av respondenterna har kommit i kontakt med buddhismen endast genom läsning. Ahlstrand påpekar att skrifterna spelat större roll för kunskapen om buddhism än mötet med troende och praktiserande människor (Ahlstrand, 2008, s.232f).

Thurfjell förklarar att mötet med buddhismen genom läsning är en betydande faktor för den positiva bild som idag finns om buddhism (Thurfjell, 2013, s.126). Detta bekräftar också Ahlstrand som beskriver att Dalai Lamas bok *Lycka* såldes i ca 300 000 exemplar i Sverige år 2003, och således blivit populär i Sverige. För att förklara läsningens inverkan använder sig Ahlstrand av termen ”privatbuddhister”, vilka är den grupp av västerlänningar som mött buddhismen främst genom buddhistisk uppbyggelselitteratur. Det handlar alltså om personer som finner intresse för buddhismen endast efter läsning om denna (Ahlstrand, 2008, s.232f).

Det forskarna är överens om är att kunskap om buddhism ofta kommer från andrahandskällor, och detta skapar således en kunskap om buddhismen utifrån någons kunskap. Andrahandskällorna har påverkats av någons värderingar, bakgrundsfakta, politiska ställning och värdeorienterade förutsättningar och detta blir således problematiskt.

1.2.3 Begreppen buddhism och buddhist

Katarina Plank problematiserar och diskuterar bilden av buddhism i västvärlden i sin artikel ”Buddhister och buddhism” (2015). Hon frågar sig bland annat hur vi ser på begreppen buddhism och buddhist, varför buddhism är så lockande och vad som bidragit till att buddhismen målas upp som en filosofi eller moraliskt system (Plank, 2015, s. 207).

I sin studie problematiserar hon begreppen buddhism och buddhist. Det är ett begrepp som sällan ifrågasätts av allmänheten, men Plank menar att det inte är självklart vad buddhism är eller vem som är buddhist. Problematiken grundar sig i att detta är ett begrepp som myntades av européer och det finns ingen motsvarhet till begreppet i de buddhistiska traditionerna (ibid., s. 209f). I en intervju med en kvinna från en tibetansk studiegrupp får Plank svaret att: ”Ordet buddhism finns inte i Buddhismen. Ordet för buddhist på tibetanska är en inre varelse, någon som tar sin tillflykt till sin inre vishet” (ibid., s.212). Svaret visar att begreppen är problematiska och inte så självklara som många kan tro.

Frågan om vem som är buddhist, kristen eller muslim handlar ofta om vilken religion individen ”tillhör”. Detta sätt att se på religiöst liv och religiös tradition kan bli problematisk (ibid., s. 211). Svaret på vem som är buddhist är därför svårt att svara på och hur många som ”hör” till ett tempel är inte heller en frågeställning med ett enkelt svar.

Buddhismen har inte som kristendomen varit den enda religionen i ett land, utan den har mötts av vad Plank kallar för ”kritisk tolerans”. Det har aldrig funnits en etablerad central institution eller auktoritet som bestämmer vad som är buddhism och vad som inte är det, istället har olika former utvecklats självständigt vilket har lett till stora variationer (Plank, 2015, s. 216).

I Thomas Tweeds artikel ”Who is a Buddhist?” (2002) fördjupas diskussionen om religiös identitet och hur vi definierar den. Tweed menar att många ser på religiös identitet som singular och oföränderlig istället för pluralistisk och föränderlig och att det normativa synsättet som säger att en buddhist har tagit tillflykt till de tre juvelerna ”Dharma, Buddha och Sangha”, praktiserar föreskrivna ritualer i ett buddhistiskt tempel eller bekräftar sin tro på de fyra ädla sanningarna utesluter många buddhister. Snarare menar Tweed att den religiösa identiteten är komplex och ofta hybrid. Flertalet buddhister praktiserar ritualer från olika traditioner och religioner och det är därför svårt, menar Tweed att säga peka ut vad som gör en person till buddhist.

In fact, these sorts of religious combinations are so common that if we ignore those who affiliate with hybrid traditions, engage in creole practices, or express ambivalent identities, there would be no one left to study (Tweed, 2002, s.19).

En annan diskussion som Tweed intresserar sig för är vad som menas med att man är anhängare till en religion. Han frågar sig vad som utgör om man är buddhist eller inte. Ofta diskuteras det om två grupper av buddhister, de som ärvt sin tro och konvertiter som själva valt att bli buddhister, men Tweed menar att det finns fler grupper. Den grupp han tänker på är de som inte fullständigt eller formellt tagit till sig tron eller traditionen (ibid., s. 20).

Vissa som praktiserar buddhistiska riter eller intresserar sig för buddhistiska texter kallar inte sig själva för buddhister. De finns även de som säger att de är ”lite buddhist”. I väst finns det många så kallade buddhistiska ”sympatisörer” eller som Tweed kallar dem: ”night-stand Buddhists”. Han förklarar att denna grupp inte definierar sig som buddhister, men ändå visar ett intresse för buddhismen genom främst läsning. Det som utgör denna grupp, menar Tweed,

är: "...those who have some sympathy for a religion but do not embrace it exclusively or fully." (Tweed, 2002, s. 20).

Enligt Tweed skulle "Night-stand Buddhist" inte klassificeras som buddhister om de själva inte identifierar sig som det. Tweeds definition om vad som är buddhist är väldigt bred och innefattar alla som själva kallar sig för buddhister. Han uttrycker sig på följande sätt: "Buddhists are those who say they are." (ibid., s. 24). Tweed framhåller i sin artikel att detta sätt att klassificera buddhister har kritiserats av flera andra forskare som istället föredrar ett mer normativt sätt, så som att fråga om personen följer de fem levnadsreglerna eller tagit tillflykt till de tre juvelerna. Trots kritiken anser Tweed att självdefinitionen är det viktiga eftersom de normativa definitionerna och de formella kriterierna lägger ett värde i vad som ska klassificeras som "giltig buddhism" och detta kritiserar Tweed eftersom de utesluter vissa buddhister som inte passar in i det mönstret (ibid., s. 25). Slutligen sammanfattar Tweed det genom att säga att genom att ha en vid definition blir det enklare att studera och förstå religionen och kulturen. Genom denna definition menar Tweed att det blev möjligt att se och studera religiös hybriditet (ibid., s. 27f).

1.2.4 Religionsämnet och buddhismen i undervisningen

I gymnasieskolan är kursen Religionskunskap 1 en obligatorisk kurs som alla gymnasieelever läser oavsett program och inriktning. I ämnesplanen beskrivs att syftet med religionsämnet på gymnasiet är att bredda och fördjupa sina kunskaper om religioner, livsåskådningar och etiska förhållningsätt, men också att utveckla "kunskaper om hur människors moraliska förhållningssätt kan motiveras utifrån religioner och livsåskådningar." (Skolverket, 2011a, s. 137). Med hjälp av dessa kunskaper ska eleverna lära sig att analysera värderingar och trosföreställningar och därmed utveckla förståelse och respekt (Ibid., s. 137).

I ämnets syfte går det att urskilja vissa kunskaper och färdigheter som anses viktiga i religionsundervisningen. Kristendomen får till exempel en särskild plats i undervisningen eftersom den anses viktigast att lära ut. Det grundar sig i att det är "den värdegrund som ligger till grund för det svenska samhället" (Skolverket, 2011a, s. 137). Någon liknande formulering om förståelse för andra religioner finns inte i ämnesbeskrivningen eller kursplanen. Det är ingen annan religion än kristendomen som explicit nämns i detta material.

Vidare i kommentarmaterialet står det att:

Kristendomen och de övriga världsreligionerna skrivs isär för att betona att kristendomen har en särskild betydelse i en svensk kontext. Med världsreligionerna avses, precis som i grundskolans kursplan förutom kristendomen, islam, judendom, hinduism och buddhism. Ur ett internationellt perspektiv finns möjlighet att låta begreppet världsreligioner innefatta också andra religioner. (Skolverket, 2011b, s. 4)

Här nämns för första gången andra religioner än kristendomen och med detta material tydliggörs att övriga världsreligioner bland annat innefattar buddhismen. Det som är intressant med denna kommentar är att man dels definierar buddhismen som en ”religion” eller världsreligion.

Vad som är en världsreligion definieras dock inte vidare utan de fem världsreligionerna kristendom, islam, judendom, hinduism och buddhism. Vidare i meningen finns det dock en otydlighet om huruvida det finns fler världsreligioner eller inte. ”Ur ett internationellt perspektiv” kan alltså begreppet världsreligioner innefatta fler än de som nämndes ovan. Det som är intressant i denna mening är därför att undersöka vad som är en världsreligion, vilket jag syftar till att diskutera vidare i nästa avsnitt.

Vad gäller undervisningen om världsreligionerna står det i kunskapskraven för kursen Religionskunskap 1 att elever ska kunna visa kunskaper om religionerna kännetecken, historia, variationer och skillnader geografiskt, individens, tolkningar av religion samt att kunna jämföra religionerna och deras syn på människan och gud (Skolverket, 2011a, s. 139). Eleverna i fokusgrupperna bör därför kunna visa denna kunskap, men också kunna se variationer inom buddhismen, även om den skrivs fram som ”en” religion i kursplanen. För att vidare förstå vad som påverkar undervisningen är det också intressant att titta vidare på läroböcker.

Det har varit svårt att finna forskning som undersöker läroböcker i religion. Den studie som ligger närmast min egen är Härenstams *Kan du höra vindhästen?* men eftersom den endast intresserar sig för hur den tibetanska buddhismen framställs är den inte intressant att diskutera vidare i detta sammanhang. När det gäller detta området har jag ändå funnit c-uppsatser som studerat läroböcker i religion och hur buddhismen framställs och därför har jag valt att kort referera till en av dessa som jag fann intressant för min studie.

Joline Nilsson har i sin C-uppsats *Så som vi lär känna världsreligionerna: en litteraturstudie av sex läroböcker i religionskunskap för läroplanerna Lpf94 och Gy11* (2016) studerat hur läroböcker framställer världsreligionerna och hur väl de anpassar sig till kursplanen. Tre av läroböckerna sägs vara anpassade efter kursen Religionskunskap 1 och de är Nilsson analys

av dessa som jag kommer att titta på. Nilsson har inte i sin undersökning inte problematiserat termen ”världsreligion” utan antar att den allmänna uppfattningen är att det finns fem världsreligioner, kristendom, judendom, islam, hinduism och buddhism utan någon inbördes ordning. Dessa världsreligioner studeras i ett flertal läroböckerna och samtliga läroböcker talar om buddhismen som en världsreligion (Nilsson, 2016).

1.2.5 Ett världreligionsparadigm

I introduktionen till *After World Religions* skriver Christopher Cotter och David Robertson om ett så kallat världreligionsparadigm som finns i den samtida religionsundervisningen. Kapitlet kallar de ”The World Religions Paradigm in contemporary Religious Studies”. De menar att vi delar in religioner i olika kategorier och den mest uppenbara är vad ”World Religions Paradigm” och inkluderar ”the Big Five”, det vill säga kristendom, judendom, islam, hinduism och buddhism. De menar att denna distinktion finns hos såväl folket som akademiker. För att inleda denna diskussion är det också intressant vad man inom religionsstudier definierar som religion. För att förstå varför ett ”världreligionsparadigm” uppstod bör man också förstå hur akademiker ser på religion (ibid., s. 2f).

Begreppet religion har länge förknippats med kristendomen och den kristna sanningen. Det menar Cotter och Robertson beror på att forskarna, som var från väst, ofta utgick från den egna traditionen, det vill säga protestantismen. Med denna utgångspunkt blev kristendomen normen och där med definierade man också religion som tron på en Gud ”religion or knowledge of God” (ibid., 3f).

I de viktorianska studierna av religion försökte man producera en typologi för religioner där vissa var högre rankade än andra. Man menade bland annat att kristendom, islam och buddhism ”had found their way to different races and peoples and ... profess the intention to conquer the world”. Judendomen och taoismen skiljde sig från dessa då de var begränsade till en enda folkgrupp eller nation. Under dessa fanns naturreligioner som kallades ”unorganized magical religions”. Kristendomen och protestantismen var normen när man typologiserade religioner (Cotter & Robertson, 2016, s. 5).

Det som avgjorde om en religion var en världsreligion eller inte handlade mycket om hur lik den var protestantismen. Textuella traditioner, fokus på ortodoxi snarare än praxis och någon grad av universell ambition var viktig. Detta världreligionsparadigm möttes också av mycket

kritik där många kritiserade att dessa värderingar kom från protestantiska värderingar och därför behöver omvärderas (ibid., s. 6f).

Ett exempel som Cotter och Robertson tar upp visar på varför det är viktigt att omvärdera vad som ska klassificeras som en världsreligion. I kapitlet "Hinduism" i boken *A New Handbook of Living Religions* (1996) diskuterar Simon Weightman det faktum att hinduism definieras som en religion.

Hinduism displays few of the characteristics that are generally expected of a religion. It has no founder, nor is it prophetic. It is not creedal, nor is any particular doctrine, dogma or practice held to be essential to it. [...] Thus it is difficult to categorize Hinduism as a 'religion' using normally accepted criteria. (Weightman, 1996, s. 261 refererad i Cotter & Robertson, 2016, s. 10)

Weightmans diskussion problematiserar det faktum att indelningen i världsreligioner kommer från tidigare forskning och bör omvärderas i samtidens religionsundervisning.

2. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

2.1 Teoretisk bakgrund: Postkolonial teori och orientalism

För att kunna undersöka hur orientalism och postkoloniala perspektiv framträder i elevernas tal om buddhism kommer detta avsnitt ge en djupare kunskap i och förståelse av dessa perspektiv.

I historien talas det ofta om olika tidsperioder och dagens samhälle brukar ibland benämnas som postmodernismen eller postkolonialismen. Det är den senare som är särskilt intressant för denna studie. I och med att man talar om en postkolonial tid finns också en kolonialtid som än idag påverkar vårt sätt att tänka (Breckenridge & van der Veer, 1993, s. 1ff).

I dagens samhälle vet de flesta i väst att kolonialismen medförde övervåld och att övertaget av områden sällan skedde på ett humant sätt. Även talet av de koloniserade länderna var ofta missvisande och folket framställdes inte alltid rättvist. Kolonialismen har skett och även om en avkolonialisering har ägt rum betyder det inte att vi har brutit oss loss från de tankar de hade då (Ibid., 1ff). Det är påverkan av kolonialiseringen och vilka koloniala arv som trängt sig in i dagens sätt att framställa orienten och speciellt buddhismen som kommer vara av intresse i denna uppsats.

Den som först myntade begreppet ”orientalism” var Edward Said. Said menade att begreppet bestod av tre delar: den första är att en ”orientalist” är någon som skriver om orienten och själv bedömer att han eller hon är expert på ämnet. Det andra är att orientalism är ett sätt att tänka genom att dela in världen i Orienten och Occidenten, där den senare är västerlandet. Det tredje är att orientalismen är västerlandets uttalanden om och synpunkter av orienten. Det beskrivs som västerlandets sätt att dominera över orienten. Det är enligt King ett slags kolonial manipulation av orienten som lever kvar i postkolonialismen (King, 1999, s. 82f).

Richard King diskuterar om orientalismen och framställandet av buddhismen i sitt kapitel ”Orientalism and the discovery of `Buddhism`” som är en del av hans bok *Orientalism and religion: Postcolonial Theory, India and `The Mystic East`* (1999). Generellt i boken talar King om ett vi-och-dem-tänk där orienten är ”de Andra” och occidenten är västerlandet som är det eftersträvansvärda.

Det som var vanligt i tidigare forskning, men som också förekommer idag är att det finns en tendens att analysera asiatiska religioner utifrån hur man ser på den egna religionen. Ett exempel på detta som King ger är att buddhismen har beskrivits som Lutheranismen av den

”hinduiska kyrkan”, jainismen sägs representera den hinduiska kalvinismen och sikhismen representera den hinduiska formen av socinianismen. King menar alltså att man försökte se väst i buddhismens kultur och religion. Den egna religionen var förebilden som forskningen alltid utgick ifrån. (Ibid., s. 145).

I 1800-talets västerländska forskning målades Buddha upp som Asiens Luther och likt Luther ansågs Buddha reformera hinduismen. Under slutet av 1800-talet förändrades dock bilden av Buddha och eftersom man i väst var rädd för att den socialism som Buddha stod för skulle skada det engelska samhället. Denna förändring, menar King, skedde på grund av politiska förändringar i väst. Synen på och framställningen av österländska religioner och kulturer påverkas alltså av de politiska förhållandena i väst, menar King (Ibid., s. 145).

Något annat som King finner problematiskt var att forskning utgick från att det fanns en autentisk eller ”sann” buddhism. Vem som skulle säga vad som var den sanna buddhismen var inte buddhisterna själva utan västerländska forskare ansåg att de själva kunde hitta den genom att studera heliga texter inom buddhismen. Denna 1800-talsforskning gjorde det därför mycket problematiskt i och med att de valde vad som var autentisk buddhism. Därmed valde de också bort delar som de inte ansåg vara en del av buddhismen. Denna ”sanna” buddhism som västerländska forskare skrev om motsatte sig ofta den buddhism som praktiserades i Asien eftersom studierna endast baserades på texter och utfördes i västerländska institut långt ifrån där buddhismen praktiserades (Ibid., s. 146).

Denna 1800-talsbild gör att många fortfarande talar om en så kallad ”autentisk buddhism” och ger en normativ bild av buddhismen. Vad som blir problematiskt menar King är när västerländsk forskning om buddhismen lägger för liten vikt vid de asiatiska buddhisternas förståelse av religionen (King 1999, s. 148).

Ett tydligt exempel på orientalism är namngivningen ”buddhism” och ”buddhister” som är en term som européer kallade de religioner som fanns i Sydostasien och som skiljde sig från bland annat hinduism. Denna term lever kvar än idag och har lett till förvirring hos folket vad gäller identitet, men också hur andra ser på buddhismen. King kallar det för ”the creation of so-called religions”, det vill säga att européer skapade en ”ny” religion genom att kalla alla som hade liknande förställningar för buddhister istället för att se det som olika religioner eller olika förställningar (King 1999, s.145). Det här visar att sättet att tala och skriva om andra kulturer påverkar framtida föreställningar.

Den tidigare forskningen fokuserade också på en liten grupp som fick representera helheten. Det handlar om att utröna vad som var ”sann” buddhism” och för att kunna göra det fick vissa utvalda individer eller en viss gren av buddhismen tala för hela den buddhistiska tron och traditionen (Ibid., 159f).

Men denna teori som utgångspunkt kommer det vara intressant att se hur väl de postkoloniala perspektiven visar sig i elevernas sätt att framställa buddhismen. Om det finns ett vi- och dem-tänk, om kristendomen eller västerländska värderingar framställs som det eftersträvansvärda och utgår från kristendomen för att beskriva buddhismen. Orientalisterna talade också om en ”sann” buddhism och därför är det också intressant om eleverna försöker definiera vad är och inte är buddhism genom att använda sig av begrepp som ”sann” eller ”riktig” eller ”autentisk buddhism”.

2.2 Metod

I detta avsnitt presenteras den metod som valts, hur materialet samlats in samt de etiska överväganden som ligger till grund för denna studie. Den datainsamlingsmetod som använts är fokusgruppsintervjuer. Victoria Wibeck (2010) förklarar att fokusgrupper är ”fokuserade gruppintervjuer där en mindre grupp människor möts för att på en forskares uppmaning diskutera ett givet ämne med varandra.” (Wibeck, 2010 s. 11) På så vis finns ett särskilt bestämt fokus och ett förbestämt ämne som undersöks.

I studien har jag valt att använda en semistrukturerad intervjuform där jag utgår från ett antal teman och använder en intervjuguide (se bilaga 1). Följdfrågor och spontana frågor kommer att förekomma under intervjuerna. Då syftet i uppsatsen är att undersöka föreställningar om ett fenomen uttrycker Wibeck i *Fokusgrupper* att det är av största intresse för analysen vad som uppkommer spontant och hur detta skiljer sig mellan grupperna. På så vis kan associationer och liknande tankebanor fångas (Wibeck 2010, s.75). I intervjun används därför öppna frågeställningar där det är möjligt att fånga elevers olika aspekter, associationer och åsikter kring buddhism. För att undvika att vissa aspekter utesluts har ett antal fasta frågor formats som återkommer i varje fokusgruppsintervju och med fördel kan svaren på dessa frågor lätt jämföras. Dessa fasta frågor blir därmed strukturen för intervjun, men för att få ett mer naturligt samtal mellan eleverna och moderatören kommer spontana frågor förekomma.

För att få eleverna att bli bekväma med att samtala om ämnet kommer de att få skriva en tankekarta där ordet ”Buddhism” står i mitten. Eleverna får sedan bygga sin tankekarta utifrån

hur de ser på buddhismen och vilka ord de associerar med buddhism. Eleverna kommer tillsammans få 5 minuter själva att skriva tankekartan. Under tiden kommer eleverna lämnas själva i intervjusalen och inspelningen sätts på paus. Sedan fortsätter inspelningen och samtalet med hjälp av deras associationer. Det är tankekartan som är i fokus i samtalet, men för att kunna jämföra intervjuerna med varandra finns vissa fasta frågor. Dessa fasta frågor presenteras i Bilaga 1.

2.2.1 Urval

När ett urval görs är det alltid viktigt att vara medveten om vilka begränsningar och förutsättningar det tillför studien. Vid en fokusgruppsintervju beskriver Wibeck bland annat att demografiska variabler, så som kön, ålder och utbildning påverkar hur elever väljer att uttrycka sig i gruppkonstellationer. En viss likhet i individernas kunskap och bakgrund underlättar gruppens interagerande, menar Wibeck (Wibeck, 2010 s.29f). Dessa faktorer har varit avgörande i urvalet för fokusgrupperna. Varje fokusgrupp har bestått av en grupp elever som går kursen Religionskunskap 1 tillsammans på gymnasiet och varit 18 till 19 år gamla. Vad gäller kön, har klassens könsfördelning speglats i fokusgruppen. Utgångspunkten för dessa urval är att det ska finnas en viss homogenitet i gruppen för att underlätta interaktionen mellan informanterna, och dessutom undvika sociala maktrelationer som kan uppstå när någon har expertkunskap genom exempelvis högre utbildning (Wibeck, 2010 s.31).

För att få delta i intervjun skulle informanterna gå kursen Religionskunskap 1 på gymnasiet och vara minst 18 år gamla. De urskiljbara skillnader som fanns eleverna emellan var att de studerade olika program på gymnasiet samt könsskillnaden. Utöver detta fanns skillnader i hur mycket eleverna talade och hur mycket de interagerade med övriga personer i gruppen.

En vidare aspekt som kan påverka resultatet är interaktionen mellan deltagarna, interpersonella faktorer. I stor grad rör det sig om hur stor grad individerna känner sig tillhöra gruppen. Detta beskriver Wibeck som *gruppkohesion* och menar att det handlar om en önskan att känna samhörighet med gruppen. För moderatören blir det viktigt att lyckas få deltagarna att identifiera sig med gruppen. Å andra sidan leder en för hög samhörighetskänsla till otydliga gränser mellan individer (Wibeck, 2010, s.30f). Som moderator valde jag därför att inledningsvis ge eleverna fem minuter att i grupp skapa en tankekarta och diskutera denna utan att jag var närvarande under tiden. På så vis fick alla delta i uppgiften, och under själva intervjun fick alla frågor och möjlighet att uttrycka sig.

I urvalet har elever inte specifikt valts ut, utan i en klass har elever frivilligt valt att delta, utan hänsyn till heterogenitet. I intervjun urskiljes vissa heterogena drag å andra sidan fanns saker som skapade samhörighet, så som liknande ålder och klasstillhörighet.

2.2.2 Genomförande

Inledningsvis kontaktades gymnasielärare verksamma som religionslärare. Varje religionslärare kontaktades via e-post och tillfrågades att informera elever om undersökningen och titta om det fanns något intresse hos eleverna, dock svarade få. En religionslärare i Göteborg sade sig ha hittat fem elever som frivilligt ville delta i en intervju, och denna bokades in. Därefter besökte jag flera gymnasieskolor och flera religionslärare i Värmland, men ingen kontaktade mig efter detta. För att underlätta arbetet för den tillfrågade läraren skickades nya e-postmeddelanden ut där jag beskrev att jag själv ville presentera studien för eleverna och fråga om de ville delta. Det visade sig att flera lärare svarade och såg positivt på detta upplägg.

Vid de tre besök som ägde rum på olika gymnasieskolor blev jag endast vid ett besök tilldelad ca 5-10 minuter för att informera om studien. Sedan lämnades lappar och pennor ut där eleverna kunde skriva ner kontaktuppgifter och vilken tid de ville delta. Efter lektionens slut fick eleverna ett sms eller e-post om var vi skulle ses för intervjutillfället. Alla som hade sagt att de skulle delta dök upp. Vid de andra två besöken hade läraren själv informerat om studien och frågat om några elever i klassen ville delta, även denna metod fungerade.

Sammanlagt utfördes tre fokusgruppsintervjuer, två i Göteborg och en i Värmland under hösten 2014. Varje intervju spelades in via två inspelningsapparater för att försäkra att inspelning inte skulle gå förlorad. Intervjuerna inleddes med information om studien, konfessionalitet och deltagarfrivillighet. Sedan påbörjades intervjun med en tankekarta, som också blev utgångspunkten för diskussionen. Wibeck menar att det är viktigt att moderatören skapar förutsättning för en god interaktion redan i början av intervjun (Wibeck, 2010, s.31) och detta var även min avsikt med att eleverna tillsammans fick konstruera en tankekarta.

2.2.3 Fokusgrupperna och transkribering

Jag besökte gymnasieskolan ungefär en vecka innan intervjutillfället och presenterade mig och vad min studie skulle handla om. Eleverna fick sedan skriva ner sitt namn om de ville delta i intervjun. Det var sex killar från klassen som valde att delta. Alla gick teknikprogrammet på en gymnasieskola i Värmland. De flesta elever i klassen var killar så urvalet representerade alltså könsfördelningen i klassen. Intervjun pågick i 38 minuter och

genomförde den 21 november 2014. Alla elever deltog i samtalet, vissa mer än andra vilket kommer att synas i analysen och de utdrag som jag valt presentera.

De elever som deltog i första intervjun var sex elever med killnamn och för enkelhetens skull kommer de få fiktiva namn där den första får ett namn som börjar på a, den andra på b och så vidare. Eftersom de har killnamn kommer de fiktiva namnen också vara killnamn för att bevara könsidentiteten. I denna grupp får de namnen: Anton, Benjamin, Cedrik, Douglas, Emanuel och Farid.

Den andra intervjun genomfördes på en gymnasieskola i Göteborg och läraren presenterade min studie och två tjejer och tre killar valde att delta i intervjun. Klassen i övrigt hade en ganska jämn könsfördelning. Eleverna gick sista året på samhällsprogrammet och höll på att läsa kursen Religionskunskap 1. Intervjun genomfördes samma dag som läraren presenterade min studie, vilket var den 29 november 2014. Även vid denna intervju var några elever mer delaktiga än andra, men alla deltog i intervjun. Intervjun pågick i 30 minuter.

De fiktiva namnen följer samma struktur som i första intervjun och eleverna i denna grupp får namn som börjar på g, h, i, j och k. De fiktiva namnen är: Gabriel, Hannes, Ismail, Jasmine och Karolina.

I den tredje intervjun den 29 november deltog fyra tjejer och en kille från estetprogrammet i en gymnasieskola i Göteborg. Deras lärare kontaktades på förhand och gavs fria händer att välja elever. Läraren frågade vilka elever i klassen som ville vara med på intervjun och när jag kom till skolan hade eleverna fått information om min studie. I denna klass var eleverna väldigt intresserade av religion och ville diskutera längre än eleverna i de två andra intervjuerna och jag tillät mig därför ha en längre intervju. Intervjun pågick i 120 minuter och stora delar av intervjun transkriberades, men vissa delar som diskuterades höll sig lite väl långt från ämnet och jag valde därför att inte transkribera dessa.

Slutligen får även grupp tre fiktiva namn och här fortsätter namnen i alfabetisk ordning. Elevernas namn börjar på bokstäverna l, m, n, o och p. Namnen är: Liam, Maja, Nancy och Petra.

I övrigt transkriberades alla intervjuer och jag sänkte hastigheten på uppspelningen för att hinna med och skriva ner allt. I transkriberingen försökte jag fånga talspråket med slang, ofullständiga meningar och pauseringar.

3. Analys

I följande del ges en presentation av det empiriska materialet och de resultat som framkommit i läsningen av intervjumaterialet. Materialet analyseras utifrån tidigare forskning och teorin.

3.1 Den goda livsfilosofiska buddhismen

I fokusgrupperna diskuteras särskilt buddhismens relation till filosofi och religion. I följande avsnitt analyseras buddhismens relation till filosofi närmare, nämligen den livsfilosofiska diskursen, som också är den mest framträdande diskursen i samtalen.

Respondenterna förklarar att buddhism kan förstås som en strävan efter något. Med begrepp och uttryck som "lycka", "balans", "harmoni", "självförbättring", "få bort stress" och "finna sitt inre lugn" tydliggörs denna föreställning.

I samtalet förklarar respondenterna att buddhism är en strävan efter något positivt. Ord som "lycka", "balans", "harmoni", "självförbättring", "få bort stress" och "finna sitt inre lugn" tydliggör vad de menar. Alla ord som nämns har en positiv laddning och handlar om en strävan efter ett bättre tillstånd än det nuvarande. Eleverna fick i början av intervjun i uppgift att teckna en tankekarta. I mitten stod begreppet "buddhism". Uppgiften gick ut på att eleverna under fem minuter skulle utifrån tankar och idéer om buddhism formulera ord, fraser och meningar på pappret. När vi diskuterade om vad som stod berättade Anton att:

Anton: Jag skrev självförbättring

Moderator: Hur menar du då?

Anton: Att vara en bättre människa och uppnå upplysningen

[...]

Anton: Allt det där som inte stjäl allt sådant.

Benjamin: Jag skrev upp det. Hjälpa folk liksom.

Cedrik: Det är ett sätt man kan bli bättre människa på.

Douglas: Den åttafaldiga vägen.¹

Tillsammans strävar eleverna i samtalet att låsa fast begreppet "självförbättring" och använder sig därför av andra ord som kan kopplas till just självförbättring: "bli en bättre människa", "uppnå upplysning", "hjälpa folk" och "den åttafaldiga vägen". Utifrån dessa ord kan vi förstå

¹ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

Buddhism med goda egenskaper, och se hur konstruktionen av ”den goda buddhismen” växer fram.

De två allmänt accepterade buddhistiska symbolerna ”upplysning” och ”den åttafaldiga vägen” sätts i citatet in i denna goda bild. De får symbolisera vägen till, och målet för, att bli en bra människa. De handlar såväl som tidigare begrepp om beteenden, där den åttafaldiga vägen handlar om att bemästra ”rätt” beteenden som att inte stjäla (Esposito m.fl., 2008, s.378), vilket Anton poängterar är en del i att vara en bra människa. Respondenterna talar således om buddhismen som en yttre strävan efter att bli en bra människa, genom handlingar. Vidare i den tredje fokusgruppen diskuteras den inre strävan mot lycka och upplysning, och vad detta kan innebära. Eleverna talar om att det är svårt att definiera vad lycka är, Liam menar att det handlar om att ”släppa begäret”, Nancy talar om ”livets hjul”, och Oliva menar att det handlar om att ”nå nirvana”, medan Petra talar om att det snarare är att ”inte känna någonting”.

Petra: Vi hade en väldigt komplicerad diskussion om det här

Olivia: Så vad är lycka? Det är ju ganska oklart egentligen

Moderator: Det är ju svårt att definiera vad lycka är

Maja: Jag tänker ofta på buddhismen som väldigt lyckliga människor. Jag vet inte varför

Petra: Jag tänker typ harmoniska och lugna

Olivia: Harmoniskt är typ för mig lycklig. Om man lever ett harmoniskt liv så känner man sig inte lika olyckligt som någon som är i konstant obalans.²

Eleverna talar om termen ”lycka” eller ”lycklig” vilket de karaktäriserar som ett hälsotillstånd bestående av ”lugn”, ”harmoni” och ”balans”, men det framgår också att begreppen inte är lätta att definiera. Nancy nämner begreppet ”livets hjul” och refererar därmed till en tidig symbol för buddhism, nämligen hjulet. Hjulet består av åtta ekrar som representerar – den åttafaldiga vägen – och – de fyra ädla sanningarna (Esposito m.fl., 2008, s.375). Liam för i samtalet vidare frågan om man inte ska släppa begäret till lycka. Idén grundar sig i de fyra ädla sanningarna som beskriver att lidande uppstår på grund av begär eller bokstavligen törst (*trishna*), genom att ta bort törsten tas lidande bort (ibid. s.377). Det är detta som Liam definierar som lycka.

Hjulet blir i samtalet en symbol för vägen till lycka, eller vägen till nirvana som förklaras som det samma som lycka. Eleverna beskriver tillståndet som att ”inte känna någonting”. Motsatsen till nirvana brukar ofta kallas för *samsara*, en cirkel av återfödelse och lidande. Samsara drivs av tre gifter (*kleshas*): girighet, hat och okunnighet och genom att drivas bort från dessa kan nirvana nås. Tillvaron av Nirvana beskrivs av Esposito som ”freedom and existence in an eternal state beyond all material description” (ibid.). Att inte känna någonting är bortom vår

² Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

mänskliga förmåga och blir således något bortom det materiella. Det finns en koppling mellan Espositos och elevernas definition av tillståndet Nirvana som ett spirituellt hälsotillstånd.

Eleverna målar upp en struktur upp där ”lycka” och ”nirvana” sätts i relation till några motsatser, ”obalans” och ”begär”. Nirvana skiljer sig dessutom från tillståndet i samsara, som är att känna begär.

Eleverna Olivia och Petra liknar tillståndet i Nirvana med kristendomens föreställning om himlen. De menar att det är ett positivt tillstånd som är eftersträvansvärt. Ett slags belöning när man lever efter de regler som religionen förespråkar³.

Buddhismen blir i intervjuerna “vägen” till något bättre, både till upplysning eller inre frid, men också till ett bättre beteende mot omvärlden. Det finns således en inre och en yttre strävan efter något bättre eller större än det nuvarande. Denna syn på buddhismen är även framträdande i den andra fokusgruppsintervjun.

Benjamin: Man ska liksom bara, finna sitt inre lugn [...] finna sanningen.⁴

Gabriel: ... buddhism är fridfullt liv, som meditation och sånt där.

Jasmine: Ja, precis! Att man strävar efter upplysningen ...⁵

Maja: Att uppnå någon spirituell nivå, nirvana eller något sånt

Olivia: Ja precis, eller jag har bilden av att det här hela meditationsgrejen för att uppnå nirvana t.ex. karma. Att det har någonting att gör att man ska bli medveten, om livet på något sätt⁶

Maja: Att man tänker att man ska göra rätt. Behöver jag verkligen just det här i mitt liv?

Behöver jag köpa det här? Göra si och göra så. Man ska hela tiden tänka ett steg längre, ja, men typ göra rätt så man kommer in till den åttafaldiga vägen. [...] Att man ska se på saker utan att vara självisk, hur påverkar det andra om jag gör det här nu. Det kanske inte var så bra, då vill jag inte ha det längre⁷.

Några buddhistiska symboler framträder i citaten och kopplas samman med fridfullt liv, medvetenhet, att inte vara självisk och att göra rätt för sig i livet. Dessa begrepp är vad respondenterna benämner som eftersträvansvärda, och ständigt i citaten förekommer olika hälsotillstånd, både fysiskt och psykiskt som är eftertraktade. Dessa kan således förstås som målet eller resultatet av att följa den åttafaldiga vägen och att meditera. I samtalet diskuteras

³ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

⁴ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

⁵ Fokusgrupp 2: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

⁶ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

⁷ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

hur buddhism ska förstås, är det en religion, en filosofi eller en livsåskådning? Slutsatsen blir att det är en filosofi, eller ett sätt att leva på, som Maja i intervjun uttrycker det ”livsfilosofi”.⁸

I intervjuerna kopplar eleverna buddhism med begrepp som tycks stämma in i en livsfilosofisk diskurs, som Olivia uttrycker det blir ”den åttafaldiga vägen och karma [...] metaforer för hur man ska gå tillväga för att vara en god människa”⁹. Metaforerna är idéer och verktyg inom buddhismen som gör att man kan förändra sin livskvalitet, sina tankemönster och därmed nå lycka i livet, det vill säga likt en livsfilosofi.

Detta perspektiv kan jämföras med hur buddhistsympatisörer i Thurfjells studie uppfattar buddhism. Informanterna talar likt eleverna om buddhism i positiva ordalag och visar en välvilja gentemot buddhismen och buddhister. Det är ett varmt bemötande av buddhister och det handlar om att ett gott beteende leder till något bättre (Thurfjell, 2013, 124f). Det som går att urskilja är således en syn på buddhism, som en sorts filosofi, samtidigt som denna filosofiska form sätts i en positiv position och tillsammans konstrueras ”den goda livsfilosofiska buddhismen” som diskurs i intervjuerna.

3.2 Den religiösa diskursen: Buddhismen som religion eller inte

I ovanstående avsnitt har jag målat upp hur den goda livsfilosofiska buddhismen som konstruerats i intervjuerna. Under denna rubrik ska jag studera hur eleverna går vidare mot att se buddhism som uttryck för religion, och inte endast som en filosofi. I samtalet ställs buddhism, dess tro och praktiker, mot kristendom och hinduism, och på så vis konstrueras ”den religiösa” bilden. För att belysa vad som utmärker buddhism och gör att den skiljer sig från de andra världsreligionerna tar eleverna upp några huvudaspekter och den första aspekten handlar om gudssyn.

Benjamin: Den är inte så gudslig som hinduismen. Man står på egna ben mer så de behöver inte gå och be till en gud varje gång de ska göra någonting.

[...]

Anton: Jag tycker det verkar som såhär en trevlig religion, eller vad man ska säga. Man ska fokusera på sig själv och ha bra karma och inte göra en större gud glad.¹⁰

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

Jasmine: Man tillber ju inte någon gud liksom.¹¹

Hannes: ... Det känns som att det är ungefär som en religion, utan att det finns en gud.¹²

Eleverna uttrycker att man som buddhist inte nödvändigtvis behöver tillfredsställa en gud genom bön eller andra ritualer. Istället förklarar de att man ska fokusera på sig själv och sin karma. Huruvida det finns någon gudom eller inte diskuteras flitigt i samtalet, enligt Hannes, i citatet ovan finns ingen gud inom buddhismen. Denna artikulering återfinns flera gånger i intervjuerna som till exempel i intervju ett, där Emanuel uttrycker att ”mängden med gudar är lika med noll” och i intervju tre beskriver Olivia ”Det finns ju ingen direkt gud”¹³. Samtliga elever lyfter fram att buddhism i stort skiljer sig från andra religioner på grund av synen på gud. Andra religioner framställs ha en överordnad gud som fastställer regler som människan bör underordna sig och denna hierarkiska positionering eller dikotomi mellan människa och gud påstås inte finnas i buddhismen.

Att eleverna associerar tro med tron på ett ”högre väsen” eller en eller flera ”gudar” kan troligtvis ha att göra med synen på vad en religion är. Att definiera vad religion är någonting som pågått länge inom forskning, men också något som görs i religionsundervisningen. Christoffer Cotter och David Robertson menar att den västerländska definitionen av ”religion” har sitt ursprung i den kristna protestantismen och man har länge definierat religion som tron på en Gud (Cotter & Robertson, 2016, s. 3f). Tron på gud eller flera gudar och religion är alltså stark förknippade med varandra, vilket gör det svårt för eleverna att se buddhismen som en religion fullt ut.

Vidare anser eleverna att den maktposition som finns i exempelvis kristendomen inte yttrar sig i buddhismen, eftersom det inte finns samma institutionsmakt. Olivia exemplifierar tanken genom följande citat ”[o]m man kollar på historien har kyrkan haft jättemycket makt, så har jag inte någon bild av att det har varit så i buddhismen”¹⁴. Den maktposition som Olivia uttrycker syftar på en central makt, med hierarki där vissa åsikter blir dominerande. Framställningen av bibeln ses som ett uttryck för detta, och den position den innehar i kristendomen. De texter som finns i buddhismen anses inte motsvara exempelvis bibeln eller koranen. Olivia uttrycker det

¹¹ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

¹² Fokusgrupp 2: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

¹³ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november; Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 29 november

¹⁴ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

genom att säga ”Det är ju inte som, här är guds verk”.¹⁵ Texterna förstås som heliga, och bör därmed hanteras med vördnad, men de anses enligt eleverna inte vara gudomliga.

I citaten som valts ut från intervjuerna kan man se att eleverna jämför med kristendomen och utgår från kristendomen, dess tradition och tro när de analyserar buddhismen. Det som är intressant är att eleverna talar om kristendomens maktstruktur, och inte talar om det som något positivt.

Allmänt känt är att kristen tro och praktik har minskat i Sverige och det påverkar automatiskt synen på religion och kultur. King menar att olika förändringar i samhället påverkar synen på andra kulturer och religioner (King, 1999, s. 145). Utifrån Kings förklaring kan man också förstå den positiva synen på buddhismen som eleverna målar upp som en filosofi eller tankesätt som korrelerar med de svenska värderingarna, medan kristendomen målas upp som något som skiljer sig från de svenska värderingarna med maktstrukturer, föråldrade skrifter att förhålla sig till och tron på en högre makt.

I samtliga intervjuer kommer eleverna till slutsatsen att buddhismen inte innefattar, eller i väldigt liten omfattning innefattar, tillbedjan till någon gudom. Vissa påstår dessutom att buddhismen är en ateistisk religion, det vill säga en religion utan någon högre övernaturlig makt. Varför eleverna intar denna position, kan förstås genom den tidigare forskningen. Thurfjell förklarar att den förståelse av buddhism som finns i väst, grundar sig främst i Theravadabuddhismen och dess texter. Denna form ansågs av de kristna missionärerna som rationell och ateistisk samt fungerande i ett sekulärt samhälle med en naturvetenskaplig världsbild (Thurfjell 2013 s.131f). Samtidigt förkastades den folkliga buddhismen med religiösa praktiker, gudomar och vidskepelse eftersom dessa former av buddhism är förknippat med den andra grenen, Mahayana (Ibid., s.132). De texter och traditioner som ansågs tillhöra mahayanabuddhismen nådde således inte väst i samma utsträckning, och det kan vara en förklaring till att eleverna inte talar om gudomar eller tillbedjan av högre makter.

De aspekter jag hittills nämnt i ovanstående stycken visar hur de skiljer sig från övriga världsreligioner och främst kristendomen, men för att faktiskt förstå buddhismen som en religion behövs vissa drag som skiljer det från en filosofi. Eleverna menar att det handlar om tron på reinkarnation, samsara och upplysning (ett tillstånd bortom denna värld).

¹⁵ Ibid.

Benjamin: Dom vill ju uppnå upplysningen...

Farid: Världen utanför den här.

Benjamin: Och sen komma ut ur samsara, deras kretslopp som går runt och runt tills de uppnått sanningen.¹⁶

Karolina: Jag tänker typ reinkarnation, om man inte når upplysningen då typ föds man igen. Det är väl så?

Jasmine: Som ett djur tror jag.

[...]

Karolina: Så att man typ reinkarneras tills man når upplysning. Det är det jag tänker på när jag tänker på buddhism.¹⁷

Genom att analysera de begrepp som förekommer i samtalet kan vi finna en koppling mellan begreppen. ”Samsara” kan förstås som en övernaturlig kraft som får allt liv att återfödvas eller ”reinkarneras” om och om igen, tills varelsen uppnår nirvana eller ”sanningen” och kan ta sig ur detta ”kretslopp”. Dessa begrepp bildar en ekvivalenskedja som gör att begreppen ger mening åt varandra och förstås i varandras sällskap som ett system hur den buddhistiska läran om varelsers natur fungerar. Detta kretslopp kan förstås som något övernaturligt, då man talar om en slags återfödelse som sker efter en varelses död, samtidigt är det en syn på världen.

För att förstå om buddhismen är en religion eller inte använder sig eleverna av ett normativt synsätt på religion. De utgår från vad en religion bör innehålla för att kallas sig en religion. Tidigare har jag visat hur eleverna försöker förstå och låsa fast begreppet ”tro” inom buddhism. De har diskuterat om vad tro innebär och om det handlar om tro på en gud eller något annat övernaturligt väsen eller övernaturlig kraft. Vidare samtalar de om att religioner ofta har någon ”grundare” eller ”skapare” och eftersom Buddha anses vara en skapare tyder det också på att buddhismen skulle kunna definieras som en religion.

Cedrik: hm, jag, jag vet inte riktigt. Det känns väl som buddhismen finns för att typ den första Buddha liksom kom på det, eller han, han typ...

Farid: Skapade det eller?

Cedrik: Ja, för han var väl typ en prins sen så gav han upp allting och så insåg han att inget av det var rätt. Det som var rätt det var medelvägen. Gå medelvägen, och så blev han Buddha. Så började han lära andra och så skapades buddhismen. Så om inte han hade gjort det så då hade det väl inte hänt.¹⁸

¹⁶ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

¹⁷ Fokusgrupp 2: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

¹⁸ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

Farid anser att eftersom buddhismen har en skapare och en historia om Buddha och hans lära så går det att definiera buddhismen som en religion. Benjamin instämmer inte, utan menar att andra klassificerar buddhismen som en religion, men att han själv ser det som ett "levnadssätt".

Farid: Jag tycker det känns mer som en religion för det finns så mycket historia bakom det. Hur Buddha var, varför han gjorde som han gjorde och vad som hände efter hans död. Det finns en historia efter honom.

Moderator: Menar du då att det blir mer som en religion?

Farid: Ja, det skulle jag tycka.

[---]

Benjamin: Det är väl mer som ett levnadssätt men det kan ju uppfattas som en religion. Jag är van vid det. Jag tycker inte det är som andra religioner. Det räknas dit, men det är mer som ett sätt att leva på.

I samtalet ser vi att elevernas uppfattning om buddhismen som religion är något som inte bestämts i diskursen. Det som är intressant i Benjamins uttalande är att han säger att buddhismen "räknas dit". Han menar alltså att det finns en norm av att kategorierna buddhismen som en religion och att han är "van vid" att andra lägger buddhismen i vad man skulle kunna kalla "religionsfacket". Den här uppfattningen kan troligtvis kopplas till läroplanens och kursplanen för Religionskunskap 1:s kategorisering av buddhismen som en av de fem världsreligionerna (Skolverket 2011b, s. 4). Vanan att tala om världsreligioner som ett allmänt begrepp såg vi också i Joline Nilsson C-uppsats *Så som vi lär känna världsreligionerna: en litteraturstudie av sex läroböcker i religionskunskap för läroplanerna Lpf94 och Gyll* där hon antog att den allmänna uppfattningen var att buddhismen var en av de fem världsreligionerna. Även de läromedel som hon undersökte talade om världsreligioner och definierade buddhismen som en av dessa (Nilsson, 2016). I elevernas samtal är det ändå tydligt att denna allmänna uppfattning om att buddhismen är en religion eller världsreligion inte finns. Eleverna brottas med att lägga buddhismen i olika fack. Vissa talar om det som en religion och andra som en filosofi medan några av dem har svårt att själva säga vad buddhismen är för något. Förvirringen synliggörs tydligast med Olivias tankar från fokusgrupp tre:

Olivias: Vi har ju snackar på vår religion om att man ser buddhismen lite mer som en filosofi typ. Större än religion, ändå ingår det i världsreligionerna. Och så nämnde jag det, då tyckte han att det var jättekonstigt. Det är väldigt konstigt att man ser det som filosofi, nej det förstår jag inte.¹⁹

Som Olivia säger är det svårt för eleverna att definiera buddhismen och vad det är för något.

¹⁹ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

3.3 Buddha, Dalai Lama och munkar som buddhisternas förebilder

I samtalen diskuterades mycket om vem som är buddhist och hur buddhister lever. I den första intervjun var uppdelningen mellan munkar och lekmän tydlig. Eleverna syftade mest på munkar, men i samtalet frågade jag dem också om hur de ser på lekmän.

Eleverna menar att en buddhist eller lekman ”kan ju vara vem som helst”²⁰ och att det inte går att se på någon om personen är buddhist eller inte. I samtalet är eleverna överens om att det är lätt att konvertera till buddhismen och Cedrik anser att det ”inte är så mycket tro heller”²¹ när man konverterar till buddhismen. Tron förklaras inte som något centralt inom buddhismen, utan eleverna talar snarare om att ”meditation”, ”jämställdhet”, ”bli en bättre människa” och ”upplysning” är det som buddhister strävar efter. Tron associerades inte med något högre väsen, utan handlar mer om hur man handlar och vilka val man gör.

Cedrik: Där är väl att tänka eller försöka göra rätt saker i sitt liv så att man tillslut blir upplyst

Farid: Deras tror handlar om vad dom ska göra mot andra²²

Eleverna förstår den buddhistiska tron som ett slags sätt att tänka och handla. Detta återkommer också i de andra intervjuerna där eleverna associerar begreppet buddhist med ”meditation”, ”fridfullt liv”, ”lugna” och harmoniska människor.

Gariel: [...] oftast när jag tänker på buddhism ser jag en buddhist som sitter i lotusställning och mediterar. Det kanske just det här sättet som de kan gå in i sig själv och nå den här upplysningen.

Hannes: Jag tänkte mest på det jag sa innan. Det med fridfullt liv. Buddhister, dom. När jag tänker på buddhism så tänker jag snälla lugna personer, väldigt fridfulla, inget fel.²³

Det normativa synsättet som grundar sig i att en buddhist behöver ta tillflykt till ”Dharma, Buddha och Sangha” (Tweed, 2002, s. 19) är inte något som nämns i intervjuerna. För eleverna tycks praktiserandet av religionen vara i fokus då praktiker som meditation för strävan mot upplysning och att bete sig bra mot andra är det viktigaste.

²⁰ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Fokusgrupp 2: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

Vem som är buddhist är något som problematiseras först i den tredje intervjun. Eleverna tycker det är oklart när man kan kalla sig själv buddhist.

Olivia: Det är det jag tycker är konstigt när man, eller oklart. När bör man se sig själv som buddhist då?

Maja: Man tillber ju inte någon gud liksom.

Olivia: Jag är ju en god människa. Bör jag typ konvertera till buddhism (skratt). Det är ju väldigt oklart.²⁴

I denna diskussion talar eleverna om vad man inom religionsvetenskapen brukar kalla för självdefinition, och syftar på att man själv definierar sig som exempelvis buddhist, kristen eller muslim. Eller snarare om man bör definiera sig som buddhist om man är en god människa. Det finns alltså en fråga hos eleverna om det är individen som ska definiera sig eller om det är andra personer som bestämmer om man tillhör en religion eller inte. Denna diskussion finns också inom den tidigare forskning där bland annat Tweed poängterar vikten av självdefinitionen. När andra börjar definiera utgår de från olika kriterier och värderar vad som ska och inte ska klassificeras som buddhism. När andra börjar definiera vilka som är buddhister utesluts alltid några menar Tweed (Tweed, 2002, s. 27f).

Hybriditeten och variationer inom buddhismen är något som lyfts fram i såväl tidigare forskning som i intervjuerna med eleverna. I fokusgrupp tre talar de om något som de kallar för ”deltidstroende”. Några av eleverna hade under ett studiebesök träffat en man som själv kallade sig för buddhist, men eleverna hade svårt att definiera honom.

Petra: [...]till exempel han vi pratade med på vårt studiebesök ... för mig var han inte riktigt så som den bilden man hade fått av buddhister, men ... beror det också på att han hade sin ... han är inne på zenbuddhismen. Jag tror inte att han var så... så hardcore. Att det var lite mer, han tog vissa delar och valde bort andra.

Maja: Typ deltidstroende

Olivia: Det var ju mer så att det var jättemycket fokus på meditation för att det var bra för honom. De stämde in på mycket saker, det kändes väl bra. De läste i någon grej, som han sa olika löften som man säger.

Petra: Det var inte så mycket, det kändes inte som han direkt reflekterade i sitt vardagliga liv. Bör jag göra så eller vilket religion som är bäst.²⁵

Eleverna har någon form av normativt synsätt som handlar om att en buddhist ska vara på ett visst sätt, men mannen som de mötte passade inte in i deras mönster och då började de

²⁴ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

²⁵ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

omdefiniera vad en buddhist är. Begreppet ”deltidtroende” liknar det som Ahlstrand talar om som ”lite buddhist”, det vill säga en skala av ”buddhistighet”. Ahlstrand talar om de personer som inte fullständigt praktiserar religionen, utan främst tar till sig den genom text (Ahlstrand, 2008, s. 226f). Även Tweed talar om något som liknar begreppet ”lite buddhist” och menar att de finns något som han kallar för ”Night-stand Buddhist” som innebär att man inte definierar sig som buddhist, men ändå finner intresse för buddhismen (Tweed, 2002, s. 24). Att gradera hur mycket buddhist någon är förekommer alltså inte bara hos eleverna utan också i den tidigare forskningen.

Det går att urskilja någon form av rangordning av buddhister hos eleverna. Buddha eller ”upplysta” tycks vara de som är högst upp på skalan, sedan munkar, därefter lekmän och sist konvertiter eller deltidsbuddhister. Det handlar om någon form av vad som klassificeras som ”autentisk buddhism” och ”autentisk praktik eller lära”. I fokusgrupp ett talar eleverna främst om munkar när jag frågar dem om hur de ser på buddhister och Buddha målas upp som buddhisternas förebild.

Benjamin: [...]Buddha han är en stor symbol för buddhismen.

[---]

Benjamin: Buddha var ju den första. Han som kom på gyllene medelvägen och liksom hur en buddhist skulle vara ungefär²⁶

Buddha blir i den här kontexten ”urbuddhisten” eller vad man skulle kunna kalla den ”autentiska buddhisten”, det vill säga Benjamin Buddha när han tittar på andra buddhister. Ju mer lik Buddha en buddhist är ju högre upp på skalan befinner sig personen. Denna uppfattning verkar de övriga eleverna i fokusgruppen dela och de ser ett starkt samband mellan ”meditation”, ”upplysning” och att kalla sig buddhist. Cedrik säger till exempel att ”inom buddhismen så mediterar man.”²⁷ och de andra instämmer.

Benjamin: [...] Dom mediterar ju för att finna sanningen, buddhister och sådant så.

Moderator: Vad menar du med sanning?

Benjamin: Dom vill ju uppnå upplysningen. Det gör de liksom genom olika sätt. Vissa mediterar ju för att liksom hitta stämningen.

Douglas: Världen utanför den här.

²⁶ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

²⁷ Ibid.

Benjamin: Och sen komma ut ur samsara, deras kretslopp som går runt och runt till dom uppnått sanningen.²⁸

Meditation anses här som den centrala praktiken hos buddhister med syfte att bli upplyst och ”finna sanningen”. Det som visas i samtalet är att eleverna har en filosofisk bild av buddhismen där den meditativa praktiken lyfts fram som den centrala. Katarina Plank lyfter fram något liknande i sin artikel där hon åsyftar att läroböcker och skolundervisningen ofta betonar den elitiska tolkningen av buddhismen. Det är framförallt filosofin och den intellektuella buddhismen som betonas, vilket Plank menar kan ge en förvrängd bild där de ordinerade eller munkarna anses bättre än lekfolket (Plank, 2015, s. 210). Det innebär också att den praktik som munkarna utför anses som bättre än den som lekfolket praktiserar. Plank menar att den bild vi har av buddhister i Sverige ofta är en ”efterhängsen bild av buddhismen som filosofi och meditativt system”, även om majoriteten av buddhister i Sverige är asiatiska buddhister som inte associeras med den filosofiska buddhismen (ibid., s. 206). Denna bild är också tydlig i elevernas uttalande om buddhister som mångt och mycket associeras med den meditativa praktiken snarare än lekfolkets riter.

En annan förebild för buddhister anser eleverna i fokusgrupp ett är Dalai Lama. Benjamin säger att ” [h]an är deras vägledare, kan man säga, och han ska hjälpa folket”²⁹, huruvida folket endast är tibetanska buddhister eller om det innefattar alla buddhister framgår inte av hans uttalande. Varför Benjamin och de andra eleverna tänker på Dalai Lama hör ihop med hur de har mött buddhismen. Kajsa Ahlstrand som i sin studie tittat på svenskars möte med buddhismen menar att de tre vanligaste sätten att möta buddhismen är genom läroboken och andrahandslitteratur, thailandresor och Dalai Lama. Många har även läst Dalai Lamas bok *Lycka* (Ahlstrand, 2008, s.232f) och därmed är det enkelt att se Dalai Lama som representant för buddhismen i stort. Det Ahlstrand betonar är ju att möten med buddhismen oftast är få och om ett av dessa möten är genom läsning av Dalai Lamas bok blir det en stor del av hur man uppfattar buddhismen och hur en buddhist bör vara.

I fokusgrupp tre ser man ett tydligt hierarkiskt synsätt på munkar och lekmän, där munkarna anses ha en högre position inom buddhismen än lekmännen har, men inte vad gäller makt utan endast i status.

Olivia: Det finns ju det här med eh... de som är munkar. Då är det ju såhär, snarare än att de är i kyrkan och att de säger åt dig såhär. Det är ju inte den makten utan, att vara

²⁸ Fokusgrupp 1: gymnasieklass åk 3, 2014, Intervju 21 november

²⁹ Ibid.

munk är väl mer att det innebär att man, nästan lite Jesusroll. Tar på sig det som är jobbigt. Att man sitter och mediterar och ber för att hjälpa de andra.

Moderator: Eller inspirerar och blir förebilder.

Maja: Det är osjälviskt. Det är inte för att de själva ska uppnå nirvana utan för att hjälpa andra uppnå det.

Liam: När jag var på studiebesök. Ni var ju och träffade den buddhistiska snubben. Vi träffade katolska munkar i Jonsered, men de snackade väldigt mycket om att de också bad för alla andras synder också. Det är ju inte bara buddhister.

Olivia: Det är ju inte så att man strävar efter att bli katolsk munk för att få makt. Munk överlag handlar väl mer om att be för andra.³⁰

I detta samtal försöker eleverna slå fast begreppet ”munk” genom att tala om munkar från olika religioner och därmed fastslå att munkar inte har någon maktposition, utan blir det för att hjälpa andra. Även om det inte handlar om någon maktposition är det ändå tydligt att eleverna tycker att munkar och ordinerade är förebilder och vad man skulle kunna kalla ”bra människor” som lekmän bör eftersträva att likna. Även här kan vi titta tillbaka på Planks studie där hon talar om ”elitbuddhismen” som hon menar lärs ut i skolan och finns i läroböcker (Plank, 2015, s. 210). Eliten blir i det här fallet Buddha, Dalai Lama och ordinerade, medan lekmän och deltidsbuddhister inte är av samma ”buddhistighet” som eliten.

³⁰ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

4. Resultat och slutreflektion

4.1 Resultat

I denna uppsats har syftet varit att få en inblick i hur några svenska gymnasieelever tänker kring buddhismen och genom intervjuer har jag kunnat få fram olika föreställningar eleverna har om buddhism. De huvudsakliga frågeställningarna i uppsatsen har varit:

1. Hur ser gymnasieelevers föreställningar om buddhismen ut i en fokusgruppssituation?
2. Hur väl syns det orientalistiska tankesättet och postkoloniala perspektiv i elevernas uttalanden om buddhismen?

För att sammanfatta resultatet i studien kommer jag först att besvara forskningsfråga ett och därefter forskningsfråga två.

I elevernas samtal går det lätt att urskilja en positiv bild av buddhismen. Buddhismen förknippas med självförbättring, utveckling och vägen till inre frid och till ett bättre beteende mot omvärlden. Begreppet ”religion” ses inte hos eleverna som något positivt, utan de talar bland annat om att religion handlar om gudstro, att underkasta sig en gud och följa olika regler. Synen på religion som något strikt gör att få elever vill definiera buddhismen som en religion, istället konstruerar de bilden av buddhism som en livsfilosofi eller någon form av livsguide. Även om symboler som ”den åttafaldiga vägen” kan anses som regler ser eleverna det mer som ett slags vägledning till att bli en bättre människa. Som eleven Olivia säger ser eleverna den åttafaldiga vägen och karma som ”... metaforer för hur man ska gå tillväga för att vara en god människa”.

Även om de flesta elever framställer buddhismen som ett ”levnadssätt” eller en ”livsfilosofi” försöker eleverna under samtalet se hur väl buddhismen passar in i ”religionsfacket”. Kristendomen får representera vad religion är och eleverna utgår därför från deras förståelse av kristendomen när de tolkar buddhismen. Buddhismen målas därför upp som något annat än kristendomen och andra religioner, men inte nödvändigtvis motsatsen. Buddhismen får istället representera det som eleverna anser vara bra med religion. Buddhismen anses inte ha någon överordnad gud som fastställer olika regler som människor behöver följa och eleverna talar också om att den hierarki som finns inom andra religioner inte finns inom buddhismen. Buddhismen förknippas med positiva termer som ”jämsliddhet” och en ”trevlig religion”. Eleverna framställer buddhismen som en ”god och mild religion”.

Slutligen diskuteras också synen på buddhister i intervjuerna och elevernas uppfattning om vem som är buddhist. I diskussionen framställer eleverna buddhister som personer som mediterar för att nå upplysningen. Lektörens praktik och ritualer diskuteras inte i intervjuerna utan de lägger fokus på munkarnas praktik och läror. Eleverna talar om att det finns variationer inom buddhismen och hur den praktiseras, men nämner inte praktiker inom exempelvis mahayana eller tibetansk buddhism. Buddhismen framställs som filosofisk där samtalet centrerar kring andlig utveckling och att buddhister mediterar för att finna ”sanningen”. Lektörens riter sätts i skymundan och den meditativa praktiken målas upp som det viktiga inom buddhismen.

Mina resultat av denna undersökning visar generellt sett en mycket positiv syn på buddhismen och även tidigare forskning har visat att svenskar har en positiv bild av buddhismen.

Ser vi till den andra forskningsfrågan om orientalism och postkoloniala perspektiv finns ingen tydlig vi- och dem konstruktion elevernas tal om buddhism, men på grund av deras mer fördjupade kunskaper om kristendomen utgår de ofta från kristna fenomen när de beskriver buddhismen. Eleverna liknar och jämför till exempel ”nirvana” med den kristna förståelsen av ”himlen”, buddhistiska texter med Bibeln och Koranen och för att bestämma om buddhismen är en religion frågar sig eleverna också om buddhismen har en lika central makt som den kristna kyrkan. som ”himlen” när de talar om ”nirvana”. Få av eleverna har mött buddhister och den främsta kunskapen de har kommer från litteratur och religionsundervisningen i skolan.

En av eleverna reflekterar över det synsätt hon själv och undervisningen har på andra religioner. Det som är intressant är att hon ifrågasätter hur vi tittar på och lär oss om andra religioner.

Ida: [...]När vi pratade om buddhism här i skolan och läser i böckerna så får man ju det västerländska perspektivet på hur buddhism ser ut i Asien. Det är ju lite konstigt, man får en bild av hur buddhister i Asien är [...]Det kanske blir helt annorlunda när man tar en religion som är så förknippad till en viss världsdel till en helt annan världsdel.³¹

Det här visar att hon har reflekterat över sin inläring och sitt synsätt. Det är ändå tydligt att eleverna tittar på buddhismen utifrån ett västerländskt perspektiv, men flera elever reflekterar också över den västerländska synen på buddhism.

Ett exempel som jag lyfter fram i analysen är hur eleverna problematiserar huruvida buddhismen ska definieras som religion eller inte och även om buddhismen är en av de så kallade världsreligionerna. Uppfattningen om att det finns fem världsreligioner, ”the big five” är något som Cotter och Robertson diskuterar flitigt om och kommer fram till att det finns ett slags världreligionsparadigm (Cotter & Robertson, 2016). Detta synsätt finns också i skolans

³¹ Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

ämnes- och kursplan för religionskunskap. Som jag tidigare uppmärksammat skriver Skolverket att undervisningen i religionskunskap ska innefatta kunskaper om världsreligionerna, vilket innefattar kristendom, judendom, islam, hinduism och buddhism (Skolverket, 2011b, s. 4). Det som är intressant är att eleverna ifrågasätter dessa ganska allmänna västerländska uppfattningar om att buddhismen är en religion och en av världsreligionerna.

Om man jämför med orientalismen som teori som King talar om så går det att se vissa likheter och skillnader. Elevernas sätt att se på buddhismen har sin grund i hur den västerländska forskningen framställt buddhismen. Det tydligaste i analysen är att eleverna talar om en filosofisk buddhism snarare än en rituell. Eleverna lyfter bland annat fram meditation, upplysningen och den inre resan till "sanningen" eller upplysningen. Rituell praktik bortsett från meditation nämns inte en enda gång under intervjuerna. Eleverna fokuserar på vad Katarina Plank talar om som någon form av "elitbuddhism", (Plank, 2015, s. 210) det vill säga att de fokuserar på den delen av buddhismen som anses vara mer filosofisk och intellektuell.

Även om eleverna talar om, och i vissa fall upphöjer vissa delar av buddhismen, så talar de också om variationer inom buddhismen och att det är svårt att säga vem som anses vara buddhist. Till skillnad från orientalisterna som talade om en "autentisk" buddhism (King, 1999, s. 146) betonar eleverna att buddhismen ser olika ut beroende på vem som utövar den. Ett exempel från analysen är när eleverna i fokusgrupp tre berättar om den västerländska buddhist de mött och talar om honom som "[t]yp deltidstroende". Olivia säger bland annat att:

...[b]eroende på vart man bor i världen såg buddhismen väldigt olika ut på olika ställen. Det är olika tempel, det är mycket att man har en "master" och en elev. Så lär man ut liksom sin egen buddhism. Därför blir det väldigt mycket olika inriktningar och former av det överallt liksom.³²

Detta sätt att se på och tala om buddhismen speglar den variation och de olika riktningar som finns inom traditionen. Även om eleverna nämner att det finns variation inom buddhismen går det ändå att urskilja en uppfattning om att en viss gren av buddhismen får representera helhet. Det är detta jag belyser under rubriken "Buddha, Dalai Lama och munkar som buddhisternas förebilder". Buddhas, Dalai Lamas och munkarnas buddhism är den buddhism som eleverna känner till och samtalar mest om. Det är dessa få personer och grupper som får representera nästan hela buddhismen.

Det är här vi kan se likheter med orientalismens sätt att måla upp buddhismen. Även orientalisterna fokuserade på en viss gren av buddhism och lät talesmän och skribenter från västerlandet vara de som fick representera buddhismen för den västerländska världen (King,

³² Fokusgrupp 3: gymnasieklass åk 3, Göteborg, 2014, Intervju 29 november

1999, s. 159f). Även om det har gått framåt i forskningen finns det än i dag kvar en västerländsk syn på buddhismen. Som Härenstam belyser möts ofta elever av andrahandserfarenhet genom läroböcker och lärare som skaffat sig kunskap genom möten med buddhismen, men också genom andrahandserfarenhet. Denna kunskap återberättas till eleverna och i återberättandet görs urval som färgas av exempelvis lärarens egen kultur och ställningstagande. Det problematiska är att elever ofta får möta någon annans tolkningar av och värderingar om buddhismen (Härenstam, 2000, s. 76 och 123f) och detta visar sig också i elevernas sätt att tala om buddhism. Jag upplever att jag möter en form av läroboksbuddhism i elevernas svar. Ofta konkuserar de mycket på fakta och mindre på att ifrågasätta vad de lärt sig eller diskutera om variationer inom buddhism.

Det går alltså att konstatera att eleverna främst möter buddhismen genom andrahandserfarenhet och andrahandslitteratur och att de därför har påverkats av hur andra ser på och talar om buddhismen. Det går också att se spår av orientalism, det vill säga att eleverna utgår från sin egen kultur för att förstå och tolka buddhismen. Det som är intressant är att eleverna ändå ifrågasätter synen på buddhismen som religion och en av världsreligionerna. Alla elever i undersökningen har läst Religionskunskap 1 och i kursplanen och i de flesta läroböcker är det tydligt att buddhismen är en religion, ändå har majoriteten av eleverna i studien inte denna uppfattning.

4.2 Slutreflektion

I denna avslutande del diskuteras de metod- och teorival som gjorts samt förslag på hur forskningen inom detta område kan fortsätta.

Den metod som valde var fokusgruppsintervjuer och på grund av den semistrukturerade intervjuformen blev intervjuerna olika långa. I och med att fokusgruppsintervjuer valdes istället för enskilda intervjuer hade eleverna möjlighet att samtala om ämnet tillsammans för att minnas tidigare kunskaper om buddhism. Eleverna kunde också diskutera sina tankar och ibland hände det att eleverna omvärderade sina föreställningar om buddhism under samtalet. Om omvärderingarna som tolkas som negativa eller positiva är svårt att säga, men för undersökningen anser jag att det var bra för eleverna att fundera över sina egna tankar och ifrågasätta sin positionering. Genom att eleverna i vissa fall blev ifrågasatta av sina klasskamrater kunde de också välja mellan att ändra sig eller att hålla fast vid sin sak och därmed tydligt kunna positionera sig i frågan om hur de ser på buddhism.

Ett val av metod skulle kunna vara enskilda intervjuer och troligtvis hade ett sådant val resulterat i kortare intervjuer på grund av att eleverna i undersökningen visade att de inte kom ihåg så mycket av buddhismen och behövde diskutera med sina klasskamrater för att minnas fakta och vad de hade talat om på lektionerna. Det skulle också vara möjligt att använda sig av enkäter för att enkelt se vad eleverna associerar med buddhism, men med ett sådant metodval hade mycket tankar gått förlorade.

Det metodval som gjordes fungerade utifrån ovanstående diskussion mycket väl, dock hade intervjufrågorna kunnat vara bättre kopplade till forskningsfrågorna, vilket hade resulterat i en enklare analys av datan.

När det gäller teorival ändrades detta under uppsatsens gång, vilket försvårade processen en del, men i slutändan fungerade den valda teorin väl. Det som hade kunnat förbättras är en fördjupning i flera av de postkoloniala perspektiven. På så vis hade det varit enklare att urskilja olika postkoloniala perspektiv i intervjuerna.

För vidare forskning skulle det vara intressant att undersöka lärares syn på buddhismen. Denna aspekt har inte berört i denna undersökning och en av de faktorer som påverkar elevers syn på buddhismen mest är religionsundervisningen i skolan. En sådan undersökning hade kunnat göra genom klassrumsobservationer eller intervjuer med religionslärare. Genom en sådan undersökning går det att få en inblick i hur lärare tänker kring buddhismen och hur undervisningen om buddhismen ser ut i den svenska gymnasieskolan.

Referenslista

Ahlstrand, Kajsa (2008) ”Döpta buddhister”. Ahlstrand, Kajsa & Gunner, Göran (red.) *Guds närmaste stad? En studie om religionernas betydelse i ett svenskt samhälle i början av 2000-talet*. Stockholm: Verum

Breckenridge, Carol; van der Veer, Peter (1993) *Orientalism and the Postcolonial Predicament Perspectives on South Asia*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press

Cotter, R. Christoffer; Robertson G. David (2016) *After World Religions: Reconstructing Religious Studies*. New York: Routledge

Esposito, John, L, Fasching, J. Darrell & Lewis, Todd (2008) *Religion and Globalization. World Religions in a Historical Perspective*. Upplaga 2008. Oxford: Oxford University Press

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2006) ”Du stora nya värld.” Holmgren, Sören & Weibull, Lennart (red.) *Du stora nya värld: Trettio kapitel om politik, medier och samhälle: SOM-undersökningen 2005*. Kungälv: Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Härenstam, Kjell (2000) *Kan du höra vindhästen: religionsdidaktik – om konsten att välja kunskap*. Lund: Studentlitteratur

King, Richard (1999) *Orientalism and religion: Postcolonial Theory, India and 'The Mystic East'*. New York: Routledge

Plank, Katarina (2015) ”Buddhister och buddhism”. Sander, Åke; Andersson, Daniel (red.) *Det mångreligiösa Sverige*. Upplaga 3. Lund: Studentlitteratur

Skolverket (2011a) *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011*, Skolverket

Thurfjell, David. (2013) ”Varför buddhismen är så omtyckt bland sekulära svenskar”. Simon Sorgenfrei (red.) *Mystik och andlighet: Kritiska perspektiv*, Dialogos förlag: Falun

Tweed, Tomas (2002) ”Who is a Buddhist?” Prebish, Charles; Baumann, Martin (red.) *Westward Dharma: Buddhism beyond Asia*. London: University of California Press

Wibeck, Victoria (2010) *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Winther Jørgensen, Marianne; Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Icke publicerat material

Transkribering av samtliga fokusgruppsintervjuer finns tillgängliga i ett dokument. För att få transkriberingsdokumentet kontakta elena.andersson@live.se

Elektroniska källor

Nilsson, Joline (2016) *Så som vi lär känna världsreligionerna: En litteraturstudie av sex läroböcker i religionskunskap anpassade för läroplanerna Lpf94 och Gy 11*. Gävle, Högskolan i Gävle

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1072489/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad 2017-08-10)

Skolverket (2011b) Alla kommentarer, Skolverket

[file:///C:/Users/emha5040/Downloads/Alla%20kommentarer%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/emha5040/Downloads/Alla%20kommentarer%20(1).pdf) (Hämtas 2017-08-10)

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

Information och etiska förhållningssätt

Inledningsvis kommer jag säga till eleverna att det är roligt att de vill vara med, men att deltagandet är frivilligt och att de när som helst får avbrytas. Sedan kommer jag berätta om att vi kommer ha en gruppintervju där jag har i syfte att undersöka deras föreställningar om buddhism och vart de möter buddhism. Jag kommer berätta om att samtalet kommer att spelas in för att underlätta mitt uppsatsarbete, men vara tydlig med att alla kommer vara anonyma, det vill säga att namn och skola inte kommer vara urskiljbart. Därefter kommer jag tala vidare om att det material som spelas in inte kommer spridas vidare, utan förstöras efter avslutad uppsats.

I frågeställningarna har jag utgått från en uppdelning som Wibeck presenterar. Denna uppdelning är vanlig i en strukturerad intervju och består av fem olika typer av frågor, som nedan kommer att presenteras (Wibeck 2010:73f).

1. Öppningsfrågor

Jag tänkte börja med att ställa några frågor för att alla ska få utrymme att tala. Dessa är endast korta faktafrågor.

- Vilken årskurs går ni i?
- Vilket program läser ni?
- Jag förstår att ni har läst eller läser religionskunskap 1 eftersom detta var ett kriterium för att delta. Jag undrar därför om ni har läst buddhism i religionskunskap 1?

2. Introduktionsfrågor

Som jag tidigare nämnde kommer vi diskutera om buddhism utifrån deras associationer, vilket gör att den enda fasta frågan är:

- Vad tänker ni på när ni hör ordet buddhism?

3. Övergångsfrågor

- Det skulle vara intressant om ni kunde berätta om egna erfarenheter och upplevelser av buddhism. Har ni några sådana?

- Var möter ni buddhism och buddhister? Kan ni komma på olika ställen, (fysiska platser, i läsning) eller samtal där buddhism och buddhister dyker upp?

4. Nyckelfrågor

- Vi talade tidigare om var ni mött buddhism och buddhister. Jag undrar hur olika möten har påverkat era föreställningar. Skulle ni kunna ge några exempel på hur ni har påverkats?

- Det centrala fenomenet är buddhism och vi har talat om vad ni tänker på när ni hör ordet buddhism, men vilken syn har ni på buddhism? (följdfrågor om värde och attityd)

- Vad tror ni att ni får era föreställningar attityder och värderingar kommer ifrån?

5. Avslutande frågor

Snart kommer intervjun att avslutas, men innan dess vill jag ge varje deltagare möjlighet att uttrycka sin slutliga position. Varsågod!

- För att försäkra att ingen åsikt eller tanke har uteslutits vill jag fråga er, har ni något att tillägga?

Slutligen kommer jag tacka intervjudeltagarna för deras medverkande.